

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta
Sosionomi (AMK)

Sanna Auvinen, Katri Malmi ja Venla Markku

Lasten osallisuus Länsi-Saimaan kuntien varhais- kasvatuksessa

Opinnäytetyö 2019

Tiivistelmä

Sanna Auvinen, Katri Malmi, Venla Markku

Lasten osallisuus Länsi-Saimaan kuntien varhaiskasvatuksessa, 37 sivua, 1 liite
Saimaan ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta

Sosionomi (AMK)

Varhaiskasvatuksen opettaja

Opinnäytetyö 2019

Ohjaaja: lehtori Outi Kokko-Muhonen, Saimaan ammattikorkeakoulu

Tämä opinnäytetyö on tilaustyö Länsi-Saimaan kunnilta, jossa selvitettiin Länsi-Saimaan kuntien varhaiskasvatuksen 3-5-vuotiaiden lasten osallisuuden toteutamista. Tavoitteenamme oli selvittää, miten päiväkodeissa käytännössä toteutetaan uutta varhaiskasvatussuunnitelmaa lasten osallisuuteen liittyen. Tavoitteena on myös lisätä tietoisuutta lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksessa.

Teoriapohjaksi valikoitui uusi varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 sekä yleistieto lasten osallisuuden käsitteestä. Lasten osallisuutta lähestytään käytännön arjen työn ja kuntatason hallinnollisen suunnittelun kautta. Selvityshaastattelujen ja teoreettisen tiedon avulla sai myös paljon uutta tietoa, jota voi hyödyntää ammatillisessa kehitymisessä. Tieto kerättiin selvitykseen haastattelujen ja teorian kautta.

Aiheeksi valikoitui lasten osallisuus, koska nyky-yhteiskunta painottaa ominaisuuksia ja taitoja, joita osallisuus tukee, kehittää ja ylläpitää. Osallisuus on ihmisen perusoikeus. Lasten oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin määritellään jo Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) lasten oikeuksien sopimuksessa ja perustuslaissa. Opintojen aikana ja opinnäytetyötä tehdessä osallisuuden merkitys on selkeytynyt ja prosessi on auttanut ymmärtämään, miten suuri vaikutus osallisuudella on ihmisten hyvinvointiin.

Asiasanat: osallisuus, lasten osallisuus, vuorovaikutus, varhaiskasvatus, toimijuus, vaikutusmahdollisuus, lapsen kuuleminen.

Abstract

Sanna Auvinen, Katri Malmi, Venla Markku
Children's participation in West Saimaa early childhood education and care, 37
pages, 1 appendix
Saimaa University of Applied Sciences
Health Care and Social Services, Lappeenranta
Degree programme in Social Services
Kindergarten teacher
Bachelor's Thesis 2019
Instructor: Ms Outi Kokko-Muhonen, Senior Lecturer, Saimaa University in Applied Sciences

The work was commissioned by municipalities in western Saimaa. The purpose of the study was to define and increase awareness of 3-5 -year old children's possibilities to participate and also affect early childhood education and care. The theoretical base of the study was the early childhood education and care plan 2018. The authors were specially interested in practical work and decision making in the municipality and how these influence the matter. The interviews and the theory also helped us to develop professionally.

The topic of the thesis was children's participation and it was selected because society emphasizes qualities and skills that participation supports, develops and sustains. Participation in life is a human basic right. Children's rights to influence on matters that involve themselves is defined in UN children's rights and the constitution law. During our studies and the thesis writing process, the meaning of participation has clarified to us and we have understood how big of an influence participation has on people's welfare.

Keywords: Participate, Children participate, Interaction, Early childhood education, acting in your own life, Influence, Children hearing.

Sisällys

1	Johdanto	5
2	Varhaiskasvatus	6
2.1	Varhaiskasvatuksen palvelukokonaisuus.....	6
2.2	Varhaiskasvatussuunnitelma	7
3	Osallisuus	8
3.1	Osallisuuden taustaa	10
3.2	Osallisuuden tasoja.....	11
4	Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa	12
4.1	Osallisuuden toteuttamiseen vaikuttavat asiat	17
4.2	Osallisuuden merkitys lapsille	18
5	Opinnäytetyön tarkoitus ja toteutus.....	19
5.1	Selvityksen lähtökohdat	20
5.2	Aineiston käsittely	21
6	Haastattelun tulokset	23
6.1	Osallisuus Länsi-Saimaan kuntien päiväkodeissa	23
6.2	Lasten osallisuuden kehittäminen	24
6.3	Tulosten käsittely	25
6.4	Yhteenveto ja johtopäätökset.....	27
7	Eettisyyden ja luotettavuuden tarkastelua.....	28
8	Pohdinta.....	28
	Lähteet.....	32
	Haastattelukysymyksiä:.....	36

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää lasten osallisuuden toteutumista Länsi-Saimaan kuntien varhaiskasvatuksessa. Aiheeksi valikoitui lasten osallisuus, koska nyky-yhteiskunta painottaa ominaisuuksia ja taitoja, joita osallisuus tukee, kehittää ja ylläpitää. Opinnoissamme osallisuutta on painotettu lähes jokaisella opintojaksolla ja sen edistäminen on kaikkien sosiaalialan ammattilaisten perustehtäviä.

Opinnäytetyömme teoreettisena viitekehyksenä on varhaiskasvatusturvalaki (540/2018), Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, sekä YK:n lasten oikeuksien sopimus, joihin on kirjattu selkeästi lapsen oikeus osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lasten osallisuutta painotetaan yhä enemmän varhaiskasvatuksessa ja tämän vuoksi pohdimme näkökulmia ja kysymyksiä aiheeseen liittyen. Meitä kiinnosti erityisesti, mitä osallisuus varhaiskasvatuksessa todella on ja miten sitä voisi kehittää. Onko lapsen osallisuus pelkästään toimintaan osallistumisesta vai osa jotain suurempaa kokonaisuutta?

Länsi-Saimaan kuntia ovat Lemi, Luumäki, Savitaipale ja Taipalsaari. Selvitykseen osallistui seitsemän päiväkotia Länsi-Saimaan kunnista. Opinnäytetyössä selvitämme Länsi-Saimaan kuntien päiväkotien 3-5 - vuotiaiden lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Miten osallisuus ymmärretään ja huomioidaan tällä hetkellä ja miten sitä voisi kehittää, jotta se olisi luonnollinen osa niin päiväkodin arkea kuin kokonaisvaltaista suunnittelua.

Länsi-Saimaan kunnat toivoivat saavansa lisätietoja uuden varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisesta käytännössä. Opinnäytetyömme antaa vastauksia osallisuuden osalta tuohon kysymykseen. Kaikille varhaiskasvattajille työmme tarjoaa tietoa lasten osallisuudesta ja sen toteuttamisesta käytännössä. Varhaiskasvatusikäiset lapset ja heidän huoltajansa hyötyvät työstämme välillisesti, varhaiskasvatuksen laadun paranemisen kautta.

Opinnäytetyössämme käsittelemme yleisesti varhaiskasvatusta, osallisuuden historiaa ja määritelmää ja sen jälkeen sitä, mitä osallisuus tarkoittaa varhaiskasvatuksen arjessa ja mitkä ovat lasten osallisuuden hyödyt. Lopuksi esittelemme

haastattelun tulokset, jotta lukijalle tulisi todellinen käsitys lasten osallisuuden nykytilasta Länsi-Saimaan kuntien päiväkodeissa. Varhaiskasvatuksen ammattinimikkeet muuttuivat keväällä 2019. Lastentarhanopettajat ovat muutoksen jälkeen varhaiskasvatuksen opettajia ja lastenhoitajat varhaiskasvatuksen lastenhoitajia. Työmme edetessä pohdimme muuttuvia ammattinimikkeitä ja sitä, mitä nimikkeitä käyttäisimme. Päätimme, että käytämme alkuperäisiä nimikkeitä, koska muutos tapahtui vasta työmme loppupuolella.

2 Varhaiskasvatus

Jokaisella alle kouluikäisellä lapsella on oikeus laadukkaaseen varhaiskasvatukseen. Kunnat ovat velvollisia järjestämään sitä tarvittavassa laajuudessa (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 5§, 12§). Varhaiskasvatusta järjestävät päiväkotien lisäksi myös perhepäivähoitajat sekä avoimet päiväkodit. Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten ikä- ja kehitystaso huomioiden (Opetushallitus 2018.)

2.1 Varhaiskasvatuksen palvelukokonaisuus

Varhaiskasvatuksessa yhdistyy kolme tärkeää elementtiä: kasvatus, opetus ja hoito. Varhaiskasvatuksella tuetaan lasta kehittymään kulttuuriset arvot ja tavat tiedostavaksi yksilöksi, joka osaa ilmaista mielipiteitään ja huomioida toimintansa vaikutukset ympäristöön ja ihmisiin.

Opetuksella kannustetaan lasta hyödyntämään erilaisia tapoja oppia. Tässä tulee huomioida lapsen mahdollinen tuen tarve, yksilölliset taidot sekä mielenkiinnon kohteet. Lapsen tulisi tuntea, että häntä arvostetaan omana itsenään ja hän tulee kuulluksi. On tärkeää, että lapsi kokee, että hänen viesteillään on merkitystä. Varhaiskasvatuksen tulisi luoda turvallinen, avoin ilmapiiri, jossa lapsi voisi oppia asioita havaitsemalla, tutkimalla ja leikkimällä. (Ahonen L. 2017. 27-28, 34.)

Kasvatuksen perimmäinen tehtävä on opettaa lapsia huomaamaan oman toiminnan vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Kasvatusta voidaan ajatella myös toimintana, jossa välitetään, muovataan ja uudistetaan kulttuurisia arvoja, tapoja ja normeja. Kasvatuksen avulla lapsia opetetaan mielipiteiden ilmaisuun,

tapojen kriittiseen arviointiin ja eettiseen toimintaan niin itsensä kuin muiden hyväksi (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Varhaiskasvatuksessa hoito voidaan määritellä lapsen perustarpeista huolehtimisena sekä oikeudesta olla arvostettu ja ymmärretty. Hoidossa korostuu vastavuoroisuus lapsen ja kasvattajan välillä sekä myönteinen kosketus ja läheisyys. Päivittäiset rutiinit ovat keskeinen osa hoitoa ja niihin yhdistyy kasvatusta ja opetusta. Näissä tilanteissa lapset oppivat vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajanhallintaa sekä hyviä tottumuksia (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

2.2 Varhaiskasvatussuunnitelma

Opetushallitus laatii varhaiskasvatustalakiin perustuen valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Varhaiskasvatustalaki 540/2018). Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan Opetushallituksen antaman määräyksen perusteella. Määräyksessä lukee seuraavaa: *Kunta, kuntayhtymä ja yksityinen palveluntuottaja laatii valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman. Suunnitelma voidaan laatia palvelujen tuottaja-, yksikkö-, ryhmä- tai toimintamuotokohtaisesti, ja siinä otetaan huomioon pedagogiset painotukset ja muut varhaiskasvatuksen järjestämisen kannalta merkitykselliset valtakunnallisia varhaiskasvatussuunnitelman perusteita täydentävät seikat. Kunnat voivat tehdä yhteisen suunnitelman. (Varhaiskasvatustalaki 540/2018 22 §.)* Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa veloitetaan laatimaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018).

Jokaisella Länsi-Saimaan kunnalla on oma varhaiskasvatussuunnitelma. Savitaipaleen varhaiskasvatussuunnitelmassa varhaiskasvatuksen toimintaa määrittelee lasten tarpeet, vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet sekä lisäksi lapsen kasvua ja oppimista tuetaan yksilönä ja osana ryhmää. (Savitaipaleen kunta 2017,30.) Luumäen kunnan varhaiskasvatussuunnitelmassa osallisuutta edistävää toimintakulttuuri vaatii osallisuutta tukevien rakenteiden ja toimintakulttuurin kehittämistä. (Luumäen kunta 2017, 22.) Taipalsaaren kunnan varhaiskasvatussuunnitelmassa yhtenä tavoitteena on suunnitelmallisesti ja kokonaisvaltaisesti

lisätä lapsen ja perheen osallisuutta toiminnassa (Taipalsaaren kunta 2017). Lemmin kunnassa tekeillä olevassa varhaiskasvatussuunnitelmassa lasten osallisuuden toteutumista tuetaan havainnoimalla, leikin seurannalla ja lapsille suunnatuilla kysymyksillä (Lemin kunta 2017, 8). Kuntien haastatteluissa kuitenkin ilmeni, että näiden lisäksi lasten osallisuus on osa arkea monilla tavoilla, vaikka sitä ei välttämättä ole spesifioitu.

Jokaiselle päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle tulee laatia lapsikohtainen varhaiskasvatussuunnitelma hänen aloittaessaan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatussuunnitelma tulee tarkastaa vähintään kerran vuodessa, mutta varhaiskasvatuksen henkilökunnan tai huoltajien aloitteesta voi nousta esille asioita, joiden takia suunnitelma voidaan tarkastaa useamminkin. (Ahonen L. 2017, 14-15.) Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on dokumentti, johon kirjataan tavoitteet pedagogiselle toiminnalle ja sen lähtökohtana tulee olla lapsen etu ja tarpeet. Pedagogisen toiminnan tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristön ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Prosessiin osallistuvat lapsen huoltajat, lapsi ja ryhmän toiminnasta vastaavat henkilöt. Suunnitelmasta ja laatimisesta vastaavat varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö sekä tarpeen mukaan myös muut asiantuntijat tai tarvittavat tahot. Lapsen mielipide, toiveet ja tarpeet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa. Varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen kehityksen ja oppimisen tuki sekä sen toteuttaminen. (Opetushallitus 2018.)

3 Osallisuus

Pystyäksemme tarkastelemaan osallisuutta on ensiarvoisen tärkeää ensin ymmärtää käsitteen merkitys (Elfström-Petterson, K. 2013). Osallisuutta on kuulua johonkin yhteisöön. Yhteenkuulumisen tunne ja kokemus johonkin osallistumisesta käsitetään usein osallisuudeksi. Jokaisella on oikeus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa. Yhteisössä osallisuuteen vaikuttavat jäsenten välinen kunnioitus ja luottamus. Yhteiskunnantasolla osallisuus ilmenee mahdollisuuksien ja oikeuksien toteutumisena. (THL 2018.)

Ihmisen ja yhteisön välisen osallisuuden toteutumiseksi myös yhteisöltä vaaditaan jotain, sillä osallisuus ei voi toteutua millaisessa yhteisössä tahansa. Osallisuuden toteutuminen edellyttää kolmen osa-alueen toteutumista: johonkin kuulumista, kuulumisen tunnetta sekä osallistumista. Osallisuuden toteutuminen on mahdollista monenkokoisissa sekä -tyyppisissä yhteisöissä ja tämä voi toteutua myös yhteiskunnan tasolla. Osallisuuden kehittyminen vaatii myös todellisen vaikuttamismahdollisuuden yhteisön asioihin. Tämä tuo mukanaan vastuuta yhteisöstä ja voi antaa kokemuksen molemminpuolisesta luottamuksesta yhteisön jäsenelle. Tärkeitä ovat yhteistoiminta ja vuorovaikutus, joka voi vahvistaa ymmärrystä muidenkin toimijoiden merkityksellisyydestä. Osallisuus edistää jokaisen osallistujan yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä luo yhteisön jäsenten välille positiivisia suhteita. (Nivala & Ryyänen 2019, 138-140.)

Ulkopuolinen ei voi arvioida ihmisen osallisuuden tunnetta, se on henkilökohtainen. Muista ihmisistä voi näyttää, että joku ei kuulu tiettyyn yhteisöön, vaikka kyseinen henkilö itse tuntee kuuluvansa siihen. Kuulumisen tunne voi muuttua, eikä se ole pysyvä tila. Kuulumisen tunteella on vahva yhteys fyysiseen hyvinvointiin sekä voimakkaisiin tunteisiin, kuten tyytyväisyyden sekä täyttymyksen kokemuksiin, iloon, onnellisuuteen tai masennukseen, ahdistuneisuuteen sekä toivotonmuuteen. (Nivala & Ryyänen 2019, 141, 142.)

Osallisuus lisää elämän merkityksellisyyttä ja hyvinvointia vuorovaikutussuhteiden kautta. Osallisuudella voidaan vaikuttaa elämän kulkuun, mahdollisuuksiin, toimintoihin, palveluihin ja joihinkin yhteisiin asioihin. Osallisuus voidaan jakaa kolmeen eri kategoriaan: päätösvaltaan omasta elämästä, vaikuttamisen mahdollisuuteen ja paikalliseen osallisuuteen. Päätösvalta omasta elämästä tarkoittaa sitä, että ihmisellä on mahdollisuus säädellä olemisiaan, tekemisiään sekä toimintaympäristöään. Osallisuus ilmenee vaikuttamisen mahdollisuutena, esimerkiksi ryhmissä, palveluissa, asuinympäristössä tai yhteiskunnassa. Paikallisesti osallisuus näkyy osallistumisena merkityksellisyyden luomiseen ja vastavuoroisina sosiaalisina suhteina. (THL, 2017, 5.)

3.1 Osallisuuden taustaa

Sosiologia on varhaiskasvatustieteen lähitiede, josta termit toimijuus ja osallisuus ovat peräisin (Virkki 2015, 3). Hendrickin (1997, 59) mukaan lapsuuden sosiologia on yksi sosiologian kohdealueista, joka kohdistuu ihmisen lapsuudenajan sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin suhteisiin (Virkki 2015, 3).

Thomas (2007, 199) taas ajattelee, että osallisuudella viitataan toimintaan ja päätöksentekoon osallistumiseen. Puhuttaessa lasten osallisuudesta, puhutaan yleensä lasten valtaistumisesta ja suuremmista vaikutusmahdollisuuksista heitä itseään koskevissa asioissa (Lund 2007; Sinclair, 2004; Theobald ym. 2011). Corsaron (1997, 18-27) mukaan luovasti ja innovatiivisesti toimivat lapset tuottavat uudenlaista muutosta ja kulttuuria.

Osallisuus on käsite, joka voidaan ymmärtää monella eri tavalla. Lasten osallisuus on vielä hyvin uusi asia päiväkodin arjessa, joten sitä toteutetaan eri tavoin. Lapsia on huomioitu ja kuultu aiemminkin, mutta nyt osallisuus on terminä otettu käyttöön ja se on osa suunnittelua, toteutusta ja arviointia.

Lasten osallisuudella ei kuitenkaan aina ole pelkästään positiivisia merkityksiä. Joissakin osissa maailmaa osallisuus termillä voidaan myös viitata lasten pakko-työvoiman käyttöön (Lund 2007). Lasten osallisuus on konsepti, jolla on erilaisia merkityksiä eri kulttuureissa ja eri tilanteissa (Elfström-Pettersson, K. 2013).

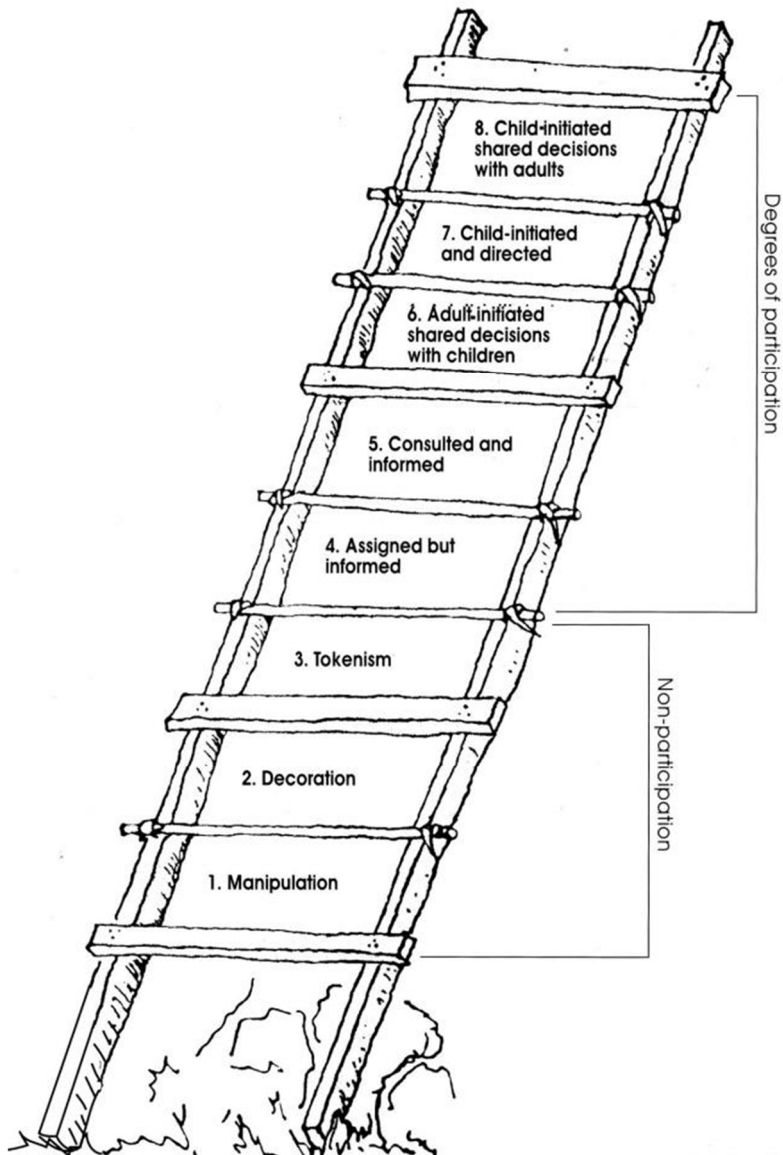
Opetushallituksen 2005 tekemässä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa mainitaan vanhempien osallisuus (Opetushallitus 2005). Lasten osallisuus on otettu esiin ensimmäisen kerran vuoden 2016 varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2016).

Koskinen (2009) on tehnyt tutkimuksen lasten ja nuorten osallisuuden ajankohittaisuudesta. Hän tutki, mitkä ovat suurimpia haasteita lasten ja nuorten mielekkään ja vaikuttavan osallisuuden toteutumisessa ja miten haasteisiin voidaan vastata. Tutkimusaineiston hän keräsi haastatteleamalla koulujen lähiympäristön kehittämishankkeiden aktiivisia toimijoita kouluista ja kaupungin eri virastoista. Tutkimuksessa selvisi, ettei lasten ja nuorten osallisuus ollut integroitunut osaksi koulujen ja suunnitteluorganisaatioiden arkea. Osallisuuden toteuttaminen oli

edelleen työlästä ja ylimääräistä, sitä toteutettiin vain, mikäli aikaa ja jaksamista perustyöltä jäi. Koskisen mukaan osallisuutta voitaisiin lisätä, jos aikuinen, opettaja tai virkamies ottaisi mahdollistajan ja vastuunkantajan roolin osallisuudessa. Tähän harvoin kuitenkaan on tarpeeksi resursseja, joten Koskinen ehdottaa kouluyhdyshenkilön tai ”kommunikaattorin” käyttöä edistämään ja koordinoimaan sekä kouluttamaan aikuisia osallisuuden toteuttamiseen.

3.2 Osallisuuden tasoja

Hartin osallisuuden portaat (Kuva 1) kuvaavat hyvin sitä, miten paljon valtaa aikuiset antavat lapsille. Portaiden alimmalla manipulaatio tasolla (Manipulation) lapset tekevät aikuisten ehdottamia asioita ymmärtämättä syitä toiminnalle. Portaiden toisella tasolla (Decoration) lapset otetaan mukaan toimintaan ilman, että he itse ymmärtävät toiminnan tarkoitusta. Kolmannella tasolla (Tokenism) lasten mielipide kysytään, mutta sillä ei ole vaikutusta. Nämä kolme alinta tasoa kertovat osattomuudesta. Neljännellä tasolla (Assigned but informed) aikuiset päättävät toiminnot, joihin lapset vapaaehtoisesti voivat osallistua. Tällä tasolla lapset ymmärtävät toiminnan merkityksen ja aikuiset kunnioittavat lasten näkemyksiä. Viidennellä tasolla (Consulted and informed) aikuiset suunnittelevat ja ohjaavat toiminnot lasten kanssa neuvotellen. Lapset ymmärtävät täysin prosessin ja heidän mielipiteensä otetaan huomioon. Kuudennella tasolla (Adult-initiated shared decisions with children) ideat tulevat aikuisilta, mutta lapset suunnittelevat ja osallistuvat toteutukseen. Seitsemännellä tasolla (Child-initiated and directed) lapset ideoivat ja toteuttavat toiminnot. Aikuiset ovat läsnä, mutta eivät ohjaa toimintaa. Viimeisellä tasolla (Child-initiated shared decisions with adults) lapset ideoivat ja järjestävät toiminnan sekä kutsuvat aikuiset päätöksen tekoon mukaan. Nämä viisi ylintä tasoa ovat varsinaiset osallisuuden tasot.

Kuva 1. Osallisuuden portaat (Hart 1992)

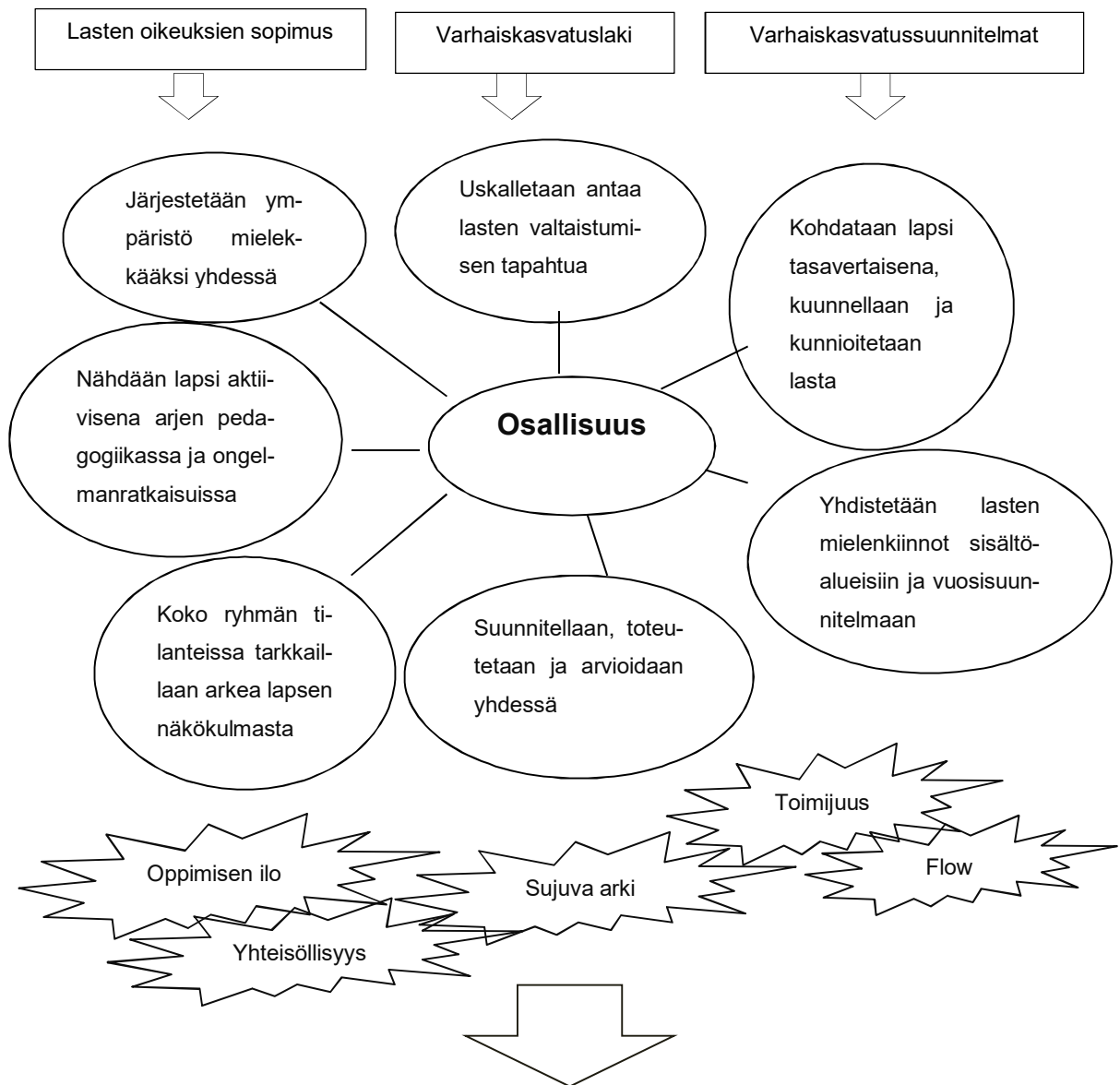
4 Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa

YK:n Lasten oikeuksien sopimuksen mukaan, osallisuuden perusta muodostuu mahdollisuudesta tulla kuulluksi, kertoa mielipiteensä ja saada riittävästi tietoa mielipiteen muodostamiseksi (Turja & Vuorisalo 2017, 43). Lasten osallisuuden lähtökohta on kuulluksi tuleminen, mutta osallisuuteen liittyy aina myös sosiaalinen vuorovaikutus (Turja ym. 2017, 46). Toimijuus ja osallisuus ovat lähekkäisiä

käsitteitä. Toimijuudella tarkoitetaan, miten lapset toimivat tässä ja nyt ja mitä siitä seuraa. Osallisuudella taas kuvataan lasten kykyjä ja mahdollisuuksia vaikuttaa ja ottaa osaa päätöksentekoon. (Turja ym. 2017, 46.) Osallisuuden yhteydessä on varottava käyttämästä "osallistaa" termiä, koska tällöin osallisuuden vapaaehtoisuus vaarantuu. "Osallistaa" termin sijasta voi puhua esimerkiksi osallisuuden mahdollistamisesta. (Turja, L. 2016, 47-48.)

Varhaiskasvatuksessa pedagogiikan perustana on Turjan (2011) mukaan osallisuus, jonka hän määrittelee lasten valtaistumisen, vaikuttamisen laajuuden, ajattelemisen ulottuvuuden ja kokemuksellisuuden kautta. Osallisuuden tavoitteena on aktiivisten, ajattelevien, itseensä luottavien ja toiset huomioon ottavien lasten kasvattaminen (Roos 2016, 54).

Osallisuus ei ole pelkästään osallistumista johonkin, vaan se on kuulluksi tulemistä, yhdessä suunnittelua, lasten ideoihin tarttumista ja niiden toteuttamista. Lasten tulisi saada olla mukana koko prosessissa, johon sisältyy suunnittelu, valmistelu, toteutus ja arviointi. (Turja 2017, 38-55.) Varhaiskasvatuksessa lasten osallisuuden perusta on lasten ja aikuisten välinen päivittäinen vuorovaikutus. Aikuinen vastaa vuorovaikutuksen tasapuolisesta toteutumisesta, mutta lasten osallisuuden toteutumisen kannalta on tärkeää, että yhteisössä on kaikkia vuorovaikutukseen kannustava ilmapiiri. (Roos 2016, 54-55.) Seuraavassa kuvassa (Kuva 2) näkyy osallisuuteen liittyviä käsitteitä ja ohjaavia asiakirjoja suhteessa osallisuuteen. Lisäksi kuvassa on esimerkkejä osallisuuden huomioimisesta arjessa ja kuinka tämä kokonaisuus tuottaa yhteiskunnan tulevaisuuden vaatimuksista selviäviä ihmisiä.

Osallisuuden ja toimijuuden tavoite on tulevaisuudessa, jossa tarvitaan aktiivisia, kekseliäitä, ratkaisukykyisiä, yhteistyökykyisiä, arviointikykyisiä, itsensä hyväksyviä ja tyytyväisiä ihmisiä, jokaisen ihmisen yksilölliset persoonalliset piirteet huomioiden.

Kuva 2. Yhteisen osallisuuden malli (Järvenpää 2018 ,165)

Aiemmin lasten osallisuus liittyi pääasiassa lasten kuulemiseen yhteiskunnan palveluissa ja lasten kuuleminen tapahtui aikuisten tekemien havaintojen kautta. Viime aikoina on kiinnitetty huomiota lasten osallisuuteen myös arkisissa ympäristöissä. (Turja, L. 2016. 43,46,48.) Arjen osallisuudessa on pitkälti kyse yksittäisistä hetkistä, joissa tärkeintä on olla oikealla tavalla vuorovaikutuksessa lapsen

kanssa. Kun osallisuutta ajatellaan laajemmin, pedagogiikan perustana, on perusteellisten arvioiden pohjalta tehtävä kaikkia päiväkotiarjen toimintatapoja käsitteleviä yhteisiä sopimuksia, joita koko työyhteisön on noudatettava. (Roos 2016,91.) Seuraavassa taulukossa (Taulukko 1) on esimerkki, kuinka lasten kuulemisen ja osallisuuden voi liittää osaksi suunnittelun ja arvioinnin kokonaisuutta.

Koska?	Mitä?	Miten?
elokuu	Tutustuminen lapsiryhmään ja vanhempiin	Lasten kanssa keskustelut ja havainnointi. Vanhempien kanssa keskustelut.
syyskuu	Lasten toiveet, tarpeet "Haluaisin oppia/olen taitava" Yksikkökohtaisen vasun päivitys	Lapsen haastattelu ja havainnointi Lapsen vasut yhdessä vanhempien kanssa Työyhteisön suunnitteluilta
lokakuu	Ryhmän vasu/tiimisopimus	Tiimipalaveri
marraskuu	Vuorovaikutus, ilmapiiri Johtajuus, oma panos Vertaissuhteet	Palaute myös lapsilta. Henkilökohtaiset kehityskeskustelut Lapsen haastattelut, havainnointi
helmikuu	Palautteet toteutetusta toiminnasta	Lapset: haastattelut, havainnointi Vanhemmat: palautekysely
huhtikuu	Toimintakauden arviointi (lasten ja vanhempien palautteet + henkilöstön oma arviointi)	Tiimin kehityskeskustelu
toukokuu	Yhteisarviointi	Työyhteisön yhteinen suunnitteluilta (ryhmäkohtaisten arviointien esittely ym.)

Taulukko 1. Lasten kuuleminen ja osallisuus osana suunnittelun ja arvioinnin kokonaisuutta (Roos, P. 2016, 95).

Lasten osallisuus ei voi aidosti toteutua, jos heillä ei ole riittävästi tietoa yhteisön toiminnan tavoitteista, sen elämää säätelevistä asioista, omasta roolistaan siinä

sekä yhteiseen käyttöön hankituista materiaaleista, välineistä sekä muista toimintamahdollisuuksista. Aikuisten on annettava lapselle riittävästi tietoa siinä muodossa, miten lapsi sen parhaiten ymmärtää. Osallisuutta estää usein materiaalien piilottaminen tai ulottumattomiin sijoittaminen. Osallisuuteen tarvitaan molempipuolinen luottamus. (Turja, L. 2016, 50.)

Osallisuuden myötä lasten metakognitiiviset taidot lisääntyvät, käsitys itsestä selkiytyy, itseluottamus kasvaa ja yhteiselossa tarvittavat taidot kehittyvät. Osallisuus vaatii kasvattajilta asenteen muuttumista, yhteistä kokeilemisen halua sekä koko tiimin tukea yhteiseen hyvään. (Turja, L. 2016, 53.) Turjan (2017, 54) mukaan tavoitteena on muokata varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria niin, että lasten osallisuus jäisi pysyväksi osaksi tulevaisuuden varhaiskasvatusta.

Osallisuus on suomalaisessa varhaiskasvatuksessa määritelty 2000-luvulla varsin hallitsevaksi tavoitteeksi ja tämä on saattanut johtaa päiväkodeissa siihen, että toiminnassa pyritään toteuttamaan mahdollisimman paljon lasten toiveita. Lisäksi toiminnassa on saatettu jättää pois kädentaitoja ja luovuutta kehittävää askartelua ja antaa enemmän aikaa vapaaseen leikkiin. Vaikka osallisuus on tärkeää huomioida toiminnan suunnittelussa, termin virheellinen tulkinta saattaa johtaa siihen, että toiminta ei vastaa varhaiskasvatuksen pedagogisia tavoitteita, joihin varhaiskasvatuslaki velvoittaa. Tällöin osallisuus on ymmärretty hyvin kapea-alaisesti lähinnä mielipiteiden keräämisenä sekä mielitekojen noudattamisena. Sosiaalipedagogista osallisuussymmärrystä tulisi avata hieman laaja-alaisemmin, että sen pohjalta osattaisiin rakentaa osallisuuden sosiaalista perustaa. (Nivala & Ryyänen 2019, 238.)

Pyökkimiehen (2009) tutkimuksessa selvitetään, miten ammattilaiset ottavat lasten osallisuuden huomioon työssään ja miten lasten osallisuutta käsitellään varhaiskasvatuksen asiakirjoissa. Pyökkimies käyttää lapsen osallisuuden määritelmän taustateorianaan Bronfenbrennerin (1997, 263-265) ekologista teoriaa, jonka mukaan lapsi on samanaikaisesti monen eri yhteisön jäsen (perhe, päiväkotiyhteisö, yhteiskunta). Käytännön osallisuus on lapsen aktiivista osallistumista yhteiseen toimintaan sekä dynaamista vuorovaikutusta ympäristön ja ihmisten kanssa. Tutkimuksesta selvisi, että lapsilla on suoraa vaikutusvaltaa vain välittömässä ympä-

ristössään ja siellä on käytössä vain yhdensuuntaista vuorovaikutusta, jossa aikuinen mahdollistaa ja havainnoi lapsen toimintaa. Asiakirjoissa ohjattiin aikuisia satunnaisesti kaksisuuntaiseen vuorovaikutukseen, mutta mitään työvälineitä siihen ei annettu. Aikuisten välinen vuorovaikutus ja yhteistyö on keskeistä siinä, miten lasten osallisuus tulee jatkossa kehittymään.

4.1 Osallisuuden toteuttamiseen vaikuttavat asiat

Perusedellytyksenä lapsen kuunteluun ja aitoon läsnäoloon on, että kasvattaja rauhoittuu ja pysähtyy lapsen tasolle. Kun aikuinen kuuntelee lasta, niin lapsikin kuuntelee aikuista. (Nätyinki 2016, 104.) Toiminnan porrastuksen ajatuksena on lapsen voimaantuminen. Pienryhmätoiminnan ja toiminnan porrastuksen avulla lapsilähtöisyys toteutuu. Pienryhmätoiminta tarkoittaa lapsiryhmän jakamista pienempiin ryhmiin ja toiminnan porrastamisessa koko lapsiryhmä ei ole yhdessä paikassa samaan aikaan. Lapsi pystyy vaikuttamaan omaan elämäänsä ja päiväkotipäivän sisältöön. Pienryhmässä, lapsen havainnointi, kiinnostuksen kohteet ja oppimisen taso on helpompi selvittää ja lapsen mahdollisuus tulla kuulluksi ja nähdyksi toteutuu paremmin. (Varttinen 2016, 144-145.)

Jos lapsilla on vain vähän tietoa toiminnan taustoista tai todellisista tavoitteista, he voivat vastaavasti määrittää vain vähän toimintaa ja omaa osuuttaan siinä. Näiden seurauksena lapset eivät valtaistu ja osallisuus toteutuu matalalla tasolla. (Turja, L. 2011, 27.) Lasten osallisuuden toteutumiseksi varhaiskasvatuksen henkilöstön tulisi vahvistaa lasten osallisuuden peruslähtökohtia ja olla valmiina ottamaan lasten näkökulmat huomioon kaikissa arjen vuorovaikutustilanteissa (Turja, L. 2017, 54).

Korpin ja Latvalan (2010) tutkimuksessa tarkastellaan lasten osallisuuden mahdollisuuksia ja miten tutkijoiden kehittämä osallistavan vuorovaikutuksen malli toimii käytännössä. Tutkimuksessa lapsille annettiin mahdollisuus suunnitella itse jokin teemapäivä. Ensimmäiseksi lapset suunnittelivat juhlan ja toiseksi lelopäivän. Tutkijat huomasivat, että vaikka aikuisten mielestä lapset päättivät päivien sisällön ja kulun, lapset kokivat, etteivät saaneet tarpeeksi vaikuttaa asioihin. Tutkimuksessa selvisi, ettei tutkijoiden kehittämä osallistava vuorovaikutuksen malli auta päiväkodin henkilökuntaa lasten osallistamisessa.

Osallisuuden tarkoitus on pyrkiä yhdenvertaisuuteen. Lasten osallisuutta voidaan jaotella kahdella tavalla. Lapset voidaan nähdä aktiivisina toimijoina, jotka suunnittelevat itseään koskevia asioita. Toisaalta lapsilta vaaditaan jo nyt liikaa itsenäisyyttä ja vastuunkantoa, kun ehkä tärkeintä olisi rajojen asettaminen ja aikuisen kasvatusvastuun vahvistaminen. Lasten osallisuuden taustalla vaikuttaa YK:n lasten oikeuksien sopimus, jossa painotetaan lapsen oikeutta tulla kuulluksi häntä koskevissa asioissa. Tarvittaessa aikuisen on joustettava omista suunnitelmistaan ja muokattava toimintaa yhdessä lasten kanssa. Tämä vaatii aikuiselta ammattitaitoa, rohkeutta ja itseluottamusta. (Kettunen 2017.)

4.2 Osallisuuden merkitys lapsille

Osallisuuden toteutuessa lapsista tulee aktiivisia toimijoita. Tällöin suunnittelusta tulee laadukasta, kun lasten näkemykset otetaan huomioon. Osallisuuden mahdollistaminen antaa lapsille arvostusta heidän omista mielipiteistään ja vaikuttamisen mahdollisuuksista. Osallisuudessa lapset kokevat aikuisen kunnioituksen ja voivat voimaantua, etenkin jos ovat kokeneet syrjityksi tulemistä. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, 2018.)

Sinclairin mukaan (2004) lasten osallisuuden hyödyt näyttäytyvät lapsen taitojen edistämisenä, itseluottamuksen sekä valtaistumisen lisääntymisenä. Taitojen edistämisellä tarkoitetaan kommunikointi-, neuvottelu- ja keskustelutaitoja sekä priorisointi- ja päätöksentekotaitoja. Nämä lisääntyvät osallisuuden toteutuessa. (Turja, L. 2011, 26.)

Turjan (2007) mukaan, osallisuuden toteutuessa lapsen oppimismotivaatio ja sitoutuminen toimintaan lisääntyy. Kuulluksi tullessaan, lapsi kokee arvostusta ja hyväksyntää ja hänen positiivinen minäkäsityksensä sekä käsitys ryhmän jäsenenä olemisesta vahvistuu. Näin myös itseluottamus alkaa rakentua. Tällainen positiivinen toimintakulttuuri lisää rohkeutta osallisuuteen myös tulevaisuudessa elämän eri osa-alueilla. Aidon osallisuuden toteutuessa lapsi voi tuntea olevansa hyväksytty, arvostettu ja tärkeä. Näin lapsi pystyy vaikuttamaan elämäänsä koskeviin asioihin.

Osallisuuden seurauksena lapsen metakognitiiviset taidot, ajattelu sekä luovan ajattelun mallit kehittyvät. Ryhmään kuulumisen on edellytyksenä osallisuuden

toteutumiselle, ja näin lapsi oppii yhteistyötaitoja toimiessaan ryhmässä. Ryhmätaitoja ovat esimerkiksi keskustelu-, neuvottelu- ja sopimistaidot (Piironen, T. 2007, 7.)

Miniverso on vertaissovitteluohjelma varhaiskasvatusikäisille lapsille. Ohjelman tarkoituksena on auttaa lapsia ratkaisemaan itse riitansa. Toimintamalli otetaan osaksi koko toimintakulttuuria ja se mahdollistaa lapsen osallisuuden toteutumisen riitatilanteissa. Lapset ovat oman riitansa parhaita asiantuntijoita, jolloin heidän aito osallisuutensa myös riidan selvittämiseksi on tärkeää. Miniverso työotteen tavoitteena on lasten toimijuuden toteutuminen sekä lasten vaikutusmahdollisuuksien saaminen ja elämäntaitojen harjoittelu. (Verso-ohjelma 2019.)

Borban (1989) käsitys ihmisen itsetunnon rakenteesta on yksi itsetunnon malli. Tämä pohjautuu Reasonerin (1982) teoriaan. Itsetunto rakentuu hänen teoriansa mukaan viiteen ulottuvuuteen, joita ovat: 1) Turvallisuuden tunne. 2) Itseys – eli itsensä tiedostaminen ja oman roolin sekä yksilöllisyytensä tunteminen. 3) Yhteenguuluvuuden tunteista, jossa on kyse samaistumisesta johonkin ryhmään tai yhteisöön sekä saavuttamalla sen hyväksynnän. 4) Tehtävä- ja tavoitetietoisuudesta eli aloitekyvystä, ongelmanratkaisutaidoista ja realististen tavoitteiden asettamisesta. 5) Pätevyudentunteista, eli tietynlaisista onnistumisen kokemuksista. Ahon ja Laineen (1997) mukaan, jos näiden eri ulottuvuuksien alueilla on ongelmia, itsetunto ei voi olla vahva. (Huilla, M & Isokoski, S. 2013, 23.)

Osallisuuteen perustuvan pedagogiikan suunnittelu tukee lapsen itsetunnon kehittymistä, vastuun ottamista ja oppimisen edistämistä. Näin lapsi kokee, että hänen mielipiteillään on merkitys. Lasten osallisuus toteutuu parhaiten leikeissä ja heikoimmin rutinoituneissa toimintatavoissa, esimerkiksi perustoiminnoissa. (Turja, L. & Vuorisalo, M. 2017, 50.)

5 Opinnäytetyön tarkoitus ja toteutus

Opinnäytetyössä selvitämme, millä alueilla ja millä laajuudella lasten osallisuus näkyy Länsi-Saimaan kuntien päiväkodeissa. Haluamme antaa uusia näkökulmia osallisuuteen ja lisätä tietoisuutta osallisuudesta. Haluamme päivittää päiväkotien toimintakulttuuria ja erilaisia tapoja parantaa lasten hyvinvointia.

Tässä opinnäytetyössä vastataan seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten osallisuus ymmärretään Länsi-Saimaan kuntien päiväkodeissa?
2. Miten 3-5 -vuotiaiden lasten osallisuus toteutuu päiväkodin arjessa?
3. Miten osallisuutta voisi kehittää jatkossa?

Opinnäytetyön kohderyhmäksi valitsimme Länsi-Saimaan kuntien päiväkotien 3-5 -vuotiaat lapset. Selvitykseemme osallistui yhteensä seitsemän päiväkotia. Jokaisesta päiväkodista valitsimme yhden ryhmän. Haastattelimme kustakin päiväkodista yhden ryhmän yhtä lastentarhanopettajaa, sillä osallisuus ei ole kenenkään yksittäisen työntekijän toimintatapa tai mielipide. Haastattelukysymykset oli laadittu etukäteen (Liite1).

Opinnäytetyön haastattelujen toteuttamiseksi tarvitsimme tutkimusluvan. Muita lupia emme tarvinneet, koska emme haastattele lapsia tai käsittele arkaa aihetta. Yhteistyökumppaneitamme olivat Länsi-Saimaan kuntien päiväkotien henkilökunta ja päiväkotitoiminnasta vastaava hallinto. Lisäksi teimme yhteistyötä Saimaan ammattikorkeakoulun opinnäytetyönohjaamiseen osallistuvien opettajien kanssa.

5.1 Selvityksen lähtökohdat

Keväällä 2018 saimme Länsi-Saimaan kunnilta tilaustyönä pyynnön selvittää varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista kuntien päiväkodeissa. Tästä laajasta kokonaisuudesta valitsimme aiheeksemme lasten osallisuuden. Syksyn 2018 aikana teimme opinnäytetyösuunnitelman. Tutkimusluvut saimme tammikuussa 2019, minkä jälkeen aloitimme haastattelut päiväkodeissa. Haastattelut suoritimme pareittain ja saimme ne valmiiksi helmikuussa 2019. Seuraavaksi analysoimme haastattelun tulokset. Opinnäytetyöraportti kirjoitettiin kevään ja kesän 2019 aikana.

Opinnäytetyömme menetelmäksi valitsimme kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen. Jätimme näin enemmän mahdollisuuksia muokata selvityksen suuntaa sitä tehdessä. Metsämuurosen (2008,13-14) mukaan kvalitatiivinen ja kvantitatiiv-

vinen tutkimus eivät aina sulje pois toisiaan. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa voidaan käyttää menetelmiä, jotka perinteisesti luetaan kvalitatiivisiin menetelmiin kuuluviksi. Metsämuuronen huomauttaa näiden menetelmien välillä olevan niin paljon isoja eroja, että usein on parempi valita jompikumpi menetelmä.

Valitsimme selvitysmetodiksi haastattelun. Haastattelu voi olla strukturoitu, puolistrukturoitu tai avoin. Strukturoidussa haastattelussa lomakkeella on valmiit kysymykset ja ne esitetään kaikille vastaajille samassa järjestyksessä. Lomakehaastattelun etuna on nopeus ja sitä kannattaa käyttää, jos on paljon haastateltavia ja he ovat melko yhtenäinen ryhmä. (Metsämuuronen J. 2008, 37-41.) Valitsimme strukturoidun haastattelun, koska aihe ei ole erityisen arka ja meidän on haastateltava melko paljon ihmisiä.

5.2 Aineiston käsittely

Aineiston käsittelyssä käytämme sisällön analyysia, koska aiheemme keskittyy asiaan ja sen toteuttamiseen, ottamatta kantaa henkilöiden tai sosiaalisten näkökulmien vaikutukseen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston kerääminen ja analysointi tapahtuvat ainakin osittain samanaikaisesti. Grönfors (1985) jakaa analysoinnin neljään eri tapaan: sisällön analyysiin, henkilösuhteiden analyysiin, sosiaalisten tyyppien mukaiseen analyysiin ja sosiaalisten rakenteiden kuvaukseen. (Metsämuuronen, J. 2008, 48-49.)

Aloitimme aineiston analyysin litteroimalla nauhoitetut haastattelut, minkä jälkeen luimme läpi useaan kertaan litteroidun aineiston ja yritimme ymmärtää haastateltuja. Sitten alleviivasimme vastausten pääkohdat ja yhteneväisyydet. Merkitsimme myös asiat, joita halusimme nostaa työssämme esiin. Poimimme erilliselle paperille yhteneväiset vastaukset kunkin kysymyksen kohdalta. Tässä yhteydessä poimimme myös meitä erityisesti kiinnostavat asiat ja pohdimme myös alakategorioita, jotka auttavat avaamaan osallisuuden toteutumista eri kuntien päiväkodeissa. Seuraavassa taulukossa (Taulukko 2) kuvaamme aineiston analysointia.

Alkuperäisilmaukset	Teema	Alakategoria
<p><i>kuunnellaan mikä milloinkin lasten mieltymysten mukaan menee</i></p> <p><i>kaikki lapset tervehditään tulleessa ja hyvästellään lähtiessä et se on sellanen niiku hetki joka on tosi tärkeä ett kaikki tulee kohdaksi josta se osallisuuden tunne tulee</i></p> <p><i>Et se ei oo vaan et aikuinen sanoo et siul on menny...vaan et kysyttäis niilt lapsilta, et mitä sie ite oot mieltä et miten teijän leikit on sujunu</i></p>	<p>Miten osallisuus ymmärretään Länsi-Saimaan kuntien päiväkodeissa?</p>	<p>Kuuntelemalla lapsia</p> <p>Huomioimalla jokainen lapsi.</p> <p>Valtaistaminen</p>
<p><i>keskustellaan paljon lasten kanssa ja koitetaan saada heidän mielenkiinnon kohteita selville</i></p> <p><i>pitää vaa jokaisen osata sitä toteuttaa niiku se on kunnan vasuu laitettu</i></p> <p><i>meil on justiinsa se ett ne projektit ja ne lähtee sielt lasten kiinnostuksen kohteista</i></p>	<p>Miten 3-5 vuotiaiden lasten osallisuus toteutuu päiväkodin arjessa?</p>	<p>Mielenkiinnon kohteita selvittämällä.</p> <p>Yksilön oma käsitys osallisuudesta määrittää toteutumisen asteen.</p> <p>Projektien kautta.</p>
<p><i>laajentaa vähän kaikille osa-alueille sitä, ottaa mukaan siihe suunnittelua</i></p> <p><i>enemmän pitäis varmaan ottaa huomioon herkällä korvalla kuunnella sitä lasta siinä arjessa</i></p> <p><i>vielä enemmän niiku sitä yli ryhmärajojen niiku semmosta toimintaa</i></p>	<p>Miten osallisuutta voisi kehittää jatkossa?</p>	<p>Lisäämällä suunnittelua eri osa-alueilla.</p> <p>Lisäämällä aitoa kuuntelua.</p> <p>Lisäämällä ryhmien välistä yhteistyötä.</p>

Taulukko 2. Opinnäytetyön tulosten analysointi.

6 Haastattelun tulokset

Seuraavassa esittelemme haastattelujen tuloksia. Käsitlemme niitä haastattelukysymysten pohjalta.

6.1 Osallisuus Länsi-Saimaan kuntien päiväkodeissa

Suurimmassa osassa Länsi-Saimaan kuntien päiväkodeista ei ollut tehty yhteistä linjausta osallisuuden toteuttamisesta. Vain yhdessä päiväkodissa painotettiin lasten osallisuutta yhteisenä linjana. Haastatteluissa selvisi, että varsinaisia suunnitelmia osallisuuden lisäämiseksi oli tehty vain yhdessä päiväkodissa mutta käytännön työn kautta osallisuutta oli yritetty lisätä esimerkiksi Miniverson eli lasten vertaissovittelun avulla.

Eri päiväkodeissa oli vaihtelevia tapoja toteuttaa osallisuutta käytännössä. Päiväkodeissa selviteltiin lasten ja vanhempien toiveita esimerkiksi toive-etanan, lasten kokousten ja haastattelujen avulla. Toive-etana on seinälle laitettu etanan muotoinen kartonki, johon vanhemmat voivat kiinnittää omia ja lasten toiveita. Lasten osallisuutta toteutettiin myös lapsilähtöisien projektien, askartelujen ja leikkivalintataulujen kautta. Leikkivalintataulun avulla lapsi voi valita haluamansa leikkipaikan, leikkivälineet ja leikkikaverin laittamalla kyseiset kuvat seinällä olevaan tauluun.

Eri osa-alueilla osallisuus näkyi päiväkodeissa vaihtelevasti. Yhtä päiväkotia lukuun ottamatta lapset saivat itse ottaa ruokailussa haluamansa määrän ruokaa. Lepohetkien osalta ilmeni, että päiväkotien käytännöt vaihtelivat paljon. Yhdessä päiväkodissa oli eri tilat nukkuville ja valvoville lapsille. Muissa päiväkodeissa kaikki lapset menevät lepäämään. Lepohetkissä on käytössä erilaisia menetelmiä ja apuvälineitä. Lapset saavat itse valita kirjan, joka luetaan ja lepopohetkeä voidaan muokata lasten tarpeiden tai vanhempien toiveiden mukaan.

Lasten ulkoilu päiväkodeissa on järjestetty niin, että lapset leikkivät omaehtoisesti pihalla, tai siten, että lapset saavat valita leikit ja myös ulkoilualueen. Ohjattua toimintaa ei ollut kaikissa päiväkodeissa. Käytössä oli erilaisia apuvälineitä, kuten esimerkiksi supermerkit, jotka kannustavat lasta pukemaan sujuvasti itse. Lasten kanssa myös tutkittiin säätä ja keskusteltiin sopivasta vaatetuksesta.

Lasten osallisuus oli vaihtelevaa ohjatun toiminnan osalta. Parhaimmillaan lapset pääsivät suunnittelemaan projekteja omien kiinnostuksen kohteidensa pohjalta. Lähes kaikissa päiväkodeissa lasten toiveet ja kiinnostuksen kohteet huomioitiin jollain tavalla ohjattua toimintaa suunniteltaessa.

Kokonaisuuden suunnittelusta kysyttäessä ilmeni, että lasten toiveita otetaan huomioon. Ideat toimintaan saattavat lähteä lasten kysymyksistä, tai päiväkodissa voi olla käytössä lasten toivepäivä. Useassa päiväkodissa ovat käytössä lasten kokoukset ja tuumaustauot eli kahdenkeskeiset keskustelut. Lapset pääsevät myös vaikuttamaan erilaisiin hankintoihin, tilojen käyttöön ja suunnittelemaan juhlia. Eräs lastentarhanopettaja kertoi myös, että kokonaisuuden suunnittelussa käytetään joskus piilo-ohjausta, jonka ymmärsimme tarkoittavan lapsen toiminnalle asetettuja raameja toiminnan suunnittelussa.

Päiväkodeissa oli laajasti keskusteltu lasten kanssa osallisuudesta. Lapsille oli kerrottu, että he voivat vaikuttaa asioihin ja esittää toiveita toiminnasta. Osallisuutta oli käsitelty myös eri tavoin, kuten pohtimalla lasten roolia osana eri yhteisöjä, kuten perhettä ja päiväkotia.

Isoimmat esteet osallisuuden toteutumiselle ovat henkilöstön poissaolot, lapsimäärät, aikuisen riittämättömyyden tunne, kiire, yhteisen kielen puute ja erityisen tuen tarve. Yhteisten keinojen ja työyhteisön sitoutumisen puute koettiin myös suureksi ongelmaksi, johon saattoi liittyä työntekijöiden kontrollin menettämisen pelko. Osallisuuden toteuttamiseksi hetkeen tarttumisen tärkeys ja lapsen tasolle asettuminen olivat tärkeitä tekijöitä. Tämä vaatii koko henkilökunnalta tietoista ajatuksen muutosta. Toimintakulttuurin muutos päiväkodissa tapahtuu hitaasti.

Haastatteluissa selvisi, ettei kukaan ole saanut koulutusta varsinaisesti osallisuudesta. Lasten osallisuutta oli kuitenkin sivuttu muissa koulutuksissa ja henkilöstön työilloissa.

6.2 Lasten osallisuuden kehittäminen

Osallisuutta voisi kehittää kuuntelemalla lasta ja myös selvittää vielä enemmän lasten ja vanhempien toiveita toiminnan suhteen koko toimintakaudelle. Aikaa haluttaisiin antaa enemmän lasten toiveiden kuunteluun niin, että lasten syvempi

ajatus toiminnasta toteutuisi. Pedagoginen vastuu on kuitenkin muistettava. Lap-
sen osallisuutta haluttiin lisätä myös pienryhmätoiminnalla yli ryhmärajojen, las-
ten kokouksilla ja vasupuun kautta. Tässä vasupuulla tarkoitetaan ryhmän sei-
nällä olevaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaista toiminnan esit-
telyä. Koko henkilöstön kanssa keskustelu osallisuuden toteuttamisesta tulevai-
suudessa olisi tärkeää. Lasten osallisuutta haluttaisiin kehittää myös lepohet-
kellä, ja ottaa kaksi lepohuonetta käyttöön. Toisessa nukuttaisiin ja toisessa
kuunneltaisiin satua. Myös liikuntasuunnitelman tekeminen haluttaisiin ottaa käyt-
töön.

Osallisuutta haluttaisiin lisätä ruokailun, lasten kuuntelemisen, arjen toiminnan,
leikin, ulkoilun ja päivälevon osalta. Haastatteluissa ilmeni, että osallisuuden li-
säämiseksi tarvitaan koko työyhteisön tuki.

Eräs lastentarhanopettaja kertoo, että

kun me kuullaan ne pienet asiat, ni sillen ne kertoo myös ne isot asiat.

6.3 Tulosten käsittely

Mitä osallisuus tarkoittaa Länsi-Saimaan kuntien päiväkodeissa?

Suurimmassa osassa päiväkodeista ei ollut tehty yhteistä linjausta osallisuuden
toteuttamisesta ja ainoastaan yhdessä päiväkodissa painotettiin lasten osalli-
suutta yhteisenä linjana. Melkein kaikissa päiväkodeissa oli tehty jonkinlaisia
suunnitelmia osallisuuden lisäämisestä. Kaikissa päiväkodeissa haluttaisiin lisätä
osallisuutta ruokailun osalta. Erilaisia suunnitelmia osallisuuden lisäämiseksi oli-
vat mm. vertaissovittelun ottaminen käyttöön sekä mahdolliset vanhempien haas-
tattelut.

Lepohetken osalta oli hyvin erilaisia käytäntöjä, jopa saman kunnan sisällä oli
nähtävissä eroja. Erilaisia tapoja järjestää lepohetki oli mm. jakaa lapset niihin,
jotka nukkuivat päiväunet, ja niihin, jotka kuuntelivat sadun. Yksi käytäntö oli
myös, että kaikki lapset osallistuivat lepohetkeen, mutta saivat itse valita luetta-
van kirjan ja lepohetkeä muokattiin tarvittaessa lasten tarpeiden mukaan.

Osallisuudesta oli keskusteltu jokaisessa päiväkodissa jollakin tasolla. Termiä osallisuus ei välttämättä ollut käytetty, mutta lapset tiesivät, miten heillä on mahdollisuus vaikuttaa. Kaikissa päiväkodeissa osallisuuden esteet olivat hieman erilaisia, yhteisenä esteenä mainittiin ainoastaan riittämättömät resurssit. Osallisuudesta ei ollut saatu koulutusta missään päiväkodissa, mutta osallisuutta oli käsitelty muiden koulutusten yhteydessä. Mielestämme osallisuus koulutus on edellytys osallisuuden toteutumiselle päiväkodeissa.

Miten 3-5 -vuotiaiden lasten osallisuus toteutuu päiväkodin arjessa?

Lasten osallisuus toteutui leikin osalta. Yhdessä päiväkodissa oli luovuttu leikki-
taulusta, koska haluttiin antaa lapsille mahdollisuus vapaammin valita leikkikaverit. Pohdimmekin, että leikkivalintataulusta luopumalla lapset saavat paremmat mahdollisuudet yksilöinä valita itselleen leikin, leikkikaverin ja leikkipaikan ilman, että muiden lasten valinnat ohjaavat omaa valintaa. Näin myös aikuisen asettamat rajat lelujen ja tilojen osalta häviävät.

Kaikissa päiväkodeissa lasten osallisuus näkyi yli neljässä osa-alueessa, mm. ulkoilussa, ohjatussa toiminnassa ja kokonaisuuden suunnittelussa. Lapsia otettiin mukaan myös hankintojen ja tilojen käytön suunnitteluun. Joissain päiväkodeissa oli myös käytössä säännölliset kahdenkeskiset tuumaustauot. Mielestämme tämä antaa lapselle mahdollisuuden kuulluksi tulemisesta ja luottamussuhde rakentuu.

Miten osallisuutta voisi kehittää jatkossa?

Päiväkodeilla on selkeästi halu kehittää lasten osallisuutta tulevaisuudessa, ja haastateltavat kertoivat useita erilaisia ideoita osallisuuden kehittämiseksi.

Lasten osallisuutta haluttiin kehittää kuuntelemalla enemmän lasten ja vanhempien toiveita. Yksi yhdistävä kehittämisidea oli lasten kokoukset. Tärkeiksi asioiksi kerrottiin myös lasten havainnointi ja henkilökunnan keskinäinen keskustelu osallisuudesta.

Joissain päiväkodeissa osallisuutta haluttaisiin kehittää kaikkien toimintojen osa-alueilla. Tärkeiksi kehittämisen alueiksi nousivat esimerkiksi ohjattu toiminta, päivälepo, leikki, ulkoilu ja ruokailu.

6.4 Yhteenveto ja johtopäätökset

Haastateltavien vastauksista oli luettavissa, että Länsi-Saimaan kunnissa lasten osallisuus päiväkodeissa merkitsi erilaisia asioita. Osalle päiväkoteja osallisuus merkitsi yhteisöön kuulumista, kun taas toiselle päiväkodille se merkitsi lasten osallisuutta kuulemisen ja kahdenkeskisen luottamussuhteen luomista. Melkein kaikkia päiväkoteja yhdisti tarve toteuttaa osallisuutta hankkimalla eri tavoin tietoa lasten ja vanhempien toiveista. Suurimmalle osalle haastateltavista osallisuustermin sisältö ei ollut avautunut kokonaan. Lasten osallisuuden mahdollisuudet päiväkodissa eivät olleet kaikille täysin selviä.

Yhtenä yhdistävänä tekijänä voidaan tulkita myös koulutuksen puute lasten osallisuudesta. Kaikki halusivat kuitenkin toteuttaa lasten osallisuutta osana varhaiskasvatusta ja haluavat tulevaisuudessa lisätä tätä. Mielestämme päiväkotien osallisuuden toteutumista estävät puutteelliset tiedot ja keinot, miten osallisuutta voitaisiin toteuttaa päiväkodin arjessa.

Tärkeäksi koettiin myös koko henkilöstön sitoutuminen osallisuuden toteuttamiseen. Kasvattajien osalta asennemuutos tarkoittaa uskallusta antaa mahdollisuudet lasten valtaistumiselle. Myös muun henkilökunnan, kuten siistijöiden ja keittiöhenkilökunnan, tulisi sitoutua osallisuuden toteutumiseen.

Osassa päiväkodeissa lepohetkeen liittyi vähemmän osallisuutta kuin muihin osa-alueisiin keskimäärin. Yhdessä päiväkodissa haastateltava kertoi, että isoilla lapsilla on mahdollisuus mennä eri huoneeseen kuuntelemaan pelkästään satu. Joissakin päiväkodeissa lapset saivat valita sadun ja paikan, jossa nukkuvat, ja päivälepoa muokattiin tarvittaessa lasten tarpeita vastaavaksi.

Kaikissa päiväkodeissa osallisuus toteutui parhaiten leikin osalta. Kahdessa kunnassa myös ulkoilussa ja vapaassa leikissä, lapsilla oli mahdollisuus vaikuttaa leikkiympäristöön sekä välineisiin. Yhdessä haastattelussa ilmeni, että lapset saavat osallistua myös tavarahankintoihin ja tilojen käytön suunnitteluun aikuisten kanssa. Tuloksissa ei ole tietoa lasten osallistumisesta tavarahankintoihin tai tilojenkäytön suunnitteluun muiden päiväkotien osalta, koska se ei kuulunut haastattelukysymyksiimme.

7 Eettisyyden ja luotettavuuden tarkastelua

Opinnäytetyössä on huomioitava, että aihe on uusi eikä aiempia selvityksiä tai tutkimuksia ole paljon tehty. Lasten osallisuus on terminä mahdollista ymmärtää monella tavalla, ja tämä on huomioitava tulosten tarkastelussa.

Päiväkoteja eikä ryhmiä mainita nimeltä raportissa. Haastattelussa käytetyt nauhurit tyhjenetään ja litteroidut tekstit hävitetään asianmukaisella tavalla. Haastateltaville kerrottiin nimettömyydestä ja siitä, että työ on julkinen asiakirja ja kaikkea nauhoitettua materiaalia käytetään opinnäytetyössä.

Haastattelutuloksiin voi vaikuttaa työntekijän mielentila haastatteluhetkellä. Luotettavuuteen voi vaikuttaa myös mahdollinen kiire haastattelutilanteissa. Kysymystenasettelu ei saa olla johdattelevaa eikä sellaista, että sen voi ymmärtää väärin. Lastentarhanopettajia haastateltiin pareittain ja haastattelujen yhdenmukaisuus täytyi siitä syystä varmistaa. Haastattelukysymykset esitettiin aina samassa järjestyksessä, mahdollisimman neutraalisti ja ilman lisäkommentteja.

Yksi suurimmista riskeistä oli, että materiaalia olisi tullut liian vähän kokonaiskuvan muodostamiseen tai vaihtoehtoisesti haastattelupaikkoja olisi ollut liikaa; materiaalia olisi tullut tällöin liian paljon. Jos osallisuutta ei olisi lainkaan käsitelty päiväkodeissa tai haastateltavan motivaatio haastatteluhetkellä olisi ollut matala. Tämä olisi voinut vääristää tuloksia. Vastaukset olisivat voineet olla liian epämääräisiä tai jopa väärää tietoa antavia. Huono kysymysten muotoilu olisi ollut myös riski, sillä tällöin haastateltava olisi voinut ymmärtää kysymyksen väärin.

8 Pohdinta

Tavoitteenamme oli selvittää 3-5 -vuotiaiden lasten osallisuutta Länsi-Saimaan kuntien päiväkodeissa. Haastatteluista ilmeni, että osallisuutta toteutettiin kaikissa päiväkodeissa mahdollisuuksien mukaan. Osallisuuden toteuttamiseen ovat vaikuttaneet henkilökunnan omat mielikuvat ja ajatukset sekä ymmärrys osallisuudesta. Meille selvisi, että osallisuuden lisäämisen merkitys oli huomioitu päiväkodeissa, mutta tähän ei ollut tehty varsinaisesti mitään yhteistä linjausta. Osallisuuden toteutumisen kannalta olisi ollut tärkeää, että koko työyhteisö olisi

sitoutunut asiaan, sillä muutoin se jää yksittäisten työntekijöiden vastuulle. Osallisuuteen ei ollut saatu koulutusta, joten termi ei tarkoittanut kaikille samaa. Osallisuus merkitse sitä, että lapset saavat sen minkä tarvitsevat mutta eivät aina sitä mitä haluavat. Mielestämme koulutus on perusta, jolta olisi hyvä alkaa rakentamaan osallisuuden kulttuuria.

Heikoimmassa asemassa olevien ihmisten kanssa toimiessa valtasuhde on huomioitava osallisuuden tarkastelussa. Lapsille on uskallettava antaa valtaa, esimerkiksi toiminnan suunnittelussa. Osallisuuden toteutuminen vaatii kasvattajalta uskallusta joustaa omista suunnitelmista ja muuttaa toimintaa tarvittaessa. Aikuisen on pidettävä mielessä lasten tarpeet sekä varhaiskasvatuksen pedagoginen tavoite. Tässä lasten tarpeilla tarkoitamme sitä, että jokainen varhaiskasvatuksessa oleva lapsi tulee kohdatuksi yksilönä, jonka tarpeet huomioidaan toiminnan suunnittelussa.

Tulosten perusteella lasten osallisuus jää ajoittain arjen rajoitteisiin ja ennakkokäsityksiin lapsen roolista päiväkodissa. Mietimme, että tähän voi vaikuttaa vanhat tavat toimia, joista on vaikea luopua. Perinteisesti varhaiskasvatus on ollut hyvin aikuislähtöistä sisällöltään. Nyt uusimpien varhaiskasvatussuunnitelmien pohjalta on alettu uudistaa toimintakulttuuria lasten ja huoltajien osallisuuden lisäämiseksi. Meille selvisi, että työntekijöiden motivaatio osallisuuden toteuttamiseen vaihteli suuresti. Tähän vaikuttaa työelämän jatkuva epävarmuus, työntekijöiden vaihtuvuus ja päiväkotien osallistuminen moniin eri hankkeisiin samanaikaisesti. Voi olla kuormittavaa toteuttaa monta muutosta yhtä aikaan.

Uskomme, että osallisuutta täytyy opetella, toteuttaa käytännössä ja sallia erehtyminen ennen kuin se voi tulla kiinteäksi osaksi toimintaa. Kun osallisuus toimisi täysimittaisesti, se helpottaisi huomattavasti päiväkodin arkea. Osallisuus on nouseva trendi kaikilla ikäryhmillä ja elämän eri osa-alueilla. Kun osallisuus tuodaan osaksi elämää jo nuorena, voidaan opettaa lapselle, että hän on oman elämänsä subjekti, ei objekti. Kaikilla on vastuu ja velvollisuus omasta elämästään ja osallisuus opettaa sen lapsille. Aito osallisuus tuottaa yhteisön, jossa lapset viihtyvät paremmin ja kasvattajien työmotivaatio lisääntyy.

Haastatteluissa huomasimme, että osallisuus käsitteenä voitiin ymmärtää hyvin monella tavalla. Toisille se merkitsi aktiivista toimijuutta ja osallistumista, kun taas toisille kuulumista yhteisöön ja yhdessäoloa. Haastatteluissa ilmeni, että erityisen tuen tarve ja yhteisen kielen puute voi olla osallisuuden este. Lasten mielipiteitä selvitetessä on hyvä muistaa, ettei aina tarvita sanoja tai suoria vastauksia, jotta saadaan selville, mitä lapsi toivoo tai tarvitsee. Apuvälineiden käyttö, havainnointi ja leikki ovat esimerkkejä vaihtoehtoisista toimintatavoista. Pohdimme, että kun aletaan järjestää esimerkiksi lasten kokouksia tai suunnitella projekteja, on ensin varmistettava, että lapset ymmärtävät tulevaisuuden käsitteen, ja sen mitä on mahdollista tehdä päiväkodin arjessa. Tarvittaessa aikuiset esittelevät mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja ja tukea annetaan joustavasti tarpeen mukaan. Havaitsimme, että yksinkertaisimmillaan osallisuus on tapa kohdata toinen ihminen siinä hetkessään kuitenkin hyväksyen ja arvostaen. Laajimmillaan osallisuus pitäisi pystyä ottamaan huomioon yhteiskunnan tasolla.

Etsiessämme tietoa osallisuudesta huomasimme, että englannin kielisiä lähteitä ei juurikaan löytynyt. Jäimme pohtimaan, toteutetaanko osallisuuden kulttuuria muualla maailmassa. Löysimme muutaman englanninkielisen lähteen osallisuudesta ja huomasimme, että osallisuus ei aina tarkoita positiivisia asioita. Suomessa tutkimuksia osallisuudesta löytyi vain vähän, koska osallisuutta on alettu painottaa vasta muutamia vuosia sitten.

Selvitystä tehdessämme huomasimme, että haastattelukysymykset olisivat voineet olla erilaisia, tai niitä olisi voinut lisätä. Myöskään kysymykset ryhmäkohtaisista toimintatavoista eivät jälkikäteen ajateltuna olleet tarpeellisia. Mietimme, olisiko teemahaastattelu sopinut paremmin. Haastateltava olisi silloin saanut kertoa vapaasti asiasta ja olisimme voineet tehdä tarkentavia kysymyksiä. Koimme kuitenkin etukäteen, että haastattelutilanteeseen olisi voinut vaikuttaa haastattelijoiden oma vireystaso eikä lopputulos olisi ollut yhtä totuudenmukainen.

Länsi-Saimaan kuntien eri päiväkodeissa toteutettiin osallisuutta ja ymmärrettiin termi eri tavalla. Totesimme, että joissain päiväkodeissa on taitoa toteuttaa osallisuutta. Koulutuksen lisäksi eri päiväkodeissa voisi toteuttaa erilaisia yhteistyöpäiviä, päiväkotivierailua tai työkiertoa, joilla työntekijät voivat jakaa omaa osaamistaan. Yhteistyötä lisäämällä osaamista voi jakaa myös muilta osa-alueilta.

Myös yhteisten tavoitteiden asettaminen ja niihin sitoutuminen olisi tärkeää koko työyhteisön sekä lapsien kannalta. Osallisuus on suuri kokonaisuus, jota tulisi toteuttaa monella eri tavalla ammattinimikkeestä riippumatta. Lasten osallisuus ei merkitse vastuun siirtämistä arkisista asioista lapselle. Aikuinen päättää edelleen hoidollisesti tärkeät asiat sekä toteuttaa arkea siten, että pedagogiset tavoitteet toteutuvat ja päämäärät saavutetaan.

Selvitystä tehdessämme huomasimme, että osallisuuden termi oli ollut itsellemekin hyvin pinnallinen ja ajoittain jopa väärä. Ei siis ole ihme, että varhaiskasvatuksessakin on hyvin vaihtelevia käsityksiä termin sisällöstä. Tärkeimpänä olemme oppineet, että osallisuus on monitasoista ja jokainen työntekijä pystyy omalla toiminnallaan toteuttamaan osallisuutta arkisissa kohtaamisissa. Parhaimpaan tulokseen pääsee kuitenkin, kun koko työyhteisö ja yhteiskunta sitoutuu osallisuuden kulttuuriin.

Lähteet

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. Jyväskylä: PS-kustannus.

Bronfenbrenner, U. 1997. Ekologisten järjestelmien teoria. Teoksessa Vasta, R.(toim.) Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä. Kuopio: Kustannusosakeyhtiö Puijo.

Elfström-Pettersson, K. 2013. Children's participation in preschool documentation practices. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0907568213513480>.
Luettu 25.3.2019

Hart, R. 1992. The ladder of participation. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf. Luettu 17.4.2019.

Huilla, M. & Isokoski, S. 2013. Lapsen tunnetaitojen ja itsetunnon vahvistaminen esi- ja alkuopetuksessa. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen Pro gradu –tutkielma.

Järvenpää, M. 2018. Kolmet portaat osallisuuteen- Kehittämishanke Vatialan päiväkodissa. Teoksessa Kangas, J., Vlasov, J., Fonsén, E. & Heikka, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa 2. Tampere: Kopio Niini Oy, 153-167.

Kettunen, I. 2017. Osallisuus on lapsen oikeus. Talentia –lehti. <https://www.talentia-lehti.fi/osallisuus-on-lapsen-oikeus/>. Luettu 2.4.2019.

Korppi, M., Latvala, J. 2010. Osallistava vuorovaikutuksen malli lasten osallisuuden mahdollistajana. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Varhaiskasvatustieteen Pro gradu -tutkielma.

Koskinen, S. 2009. Lasten ja nuorten osallistumisen riemut ja raamit. http://www.yss.fi/yks2009-2_koskinen.pdf. Luettu 22.2.2018.

Käsitteen määrittely. http://www.edu.fi/download/118517_kasitteen_maaritely.pdf. Luettu 22.2.2018.

Lemin kunta 2017. Varhaiskasvatussuunnitelma.

Lund, R. 2007. At the interface of the development studies and child research: Rethinking the participating child. *Children geographies* 5(1-2): 131-148.

Luumäen kunta 2017. Varhaiskasvatussuunnitelma.

Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. Jyväskylä: International Methelp Ky.

Nivala, E. & Ryytänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Tallinna: Printon Trükikoda.

Nätyäki, H. 2016. Nojatuolipedagogiikkaa - "Minä kuuntelen sinua". Teoksessa Roos, P. Mitä Kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Opetushallitus 2018. Varhaiskasvatus. https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus Luettu 12.1 2018.

Piironen, T. 2007. Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen. Helsinki: Kuunnelkaa meitä -hanke.

Pyöäkimies, M.2009. Lasten osallisuus suomalaisissa varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Erityispedagogiikan progradu tutkielma.

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkodin arjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Savitaipaleen kunta 2017. Varhaiskasvatussuunnitelma.

Sinclair, R. 2004. Participation in practice: making it meaningful, effective and sustainable. *Children and society*. 18(2): 106-118.

Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos 2018. Lastensuojelun käsikirja. Lapsen osallisuus.<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>. Luettu 24.4.2019.

Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos 2018. Osallisuuden edistäminen. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen> Luettu 12.12.2018.

Taipalsaaren kunta 2017. Varhaiskasvatussuunnitelma.

Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 33/2017.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2018. Osallisuuden edistäminen. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen>. Luettu 12.12.2018.

Theobald, M, Danby, S, Ailwood, J. 2011. Child participation in the early years: Challenges for education. *Australasian Journal of Early Childhood* 36(3): 19–26.

Thomas, N. 2007. Towards a theory of children's participation. *International Journal of Children's Rights* 15: 199–218

Turja, L. 2011. Lapset osallisina-kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. *Varhaiskasvatus tänään*. Suomen varhaiskasvatus ry:n verkkolehti, 24-35.

Turja, L. & Vuorisalo, M. 2017. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus*. Tampere: Vastapaino, 45.

Turja, L. 2016. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Juva: PS-kustannus.

Turja, L. 2017. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Juva: PS-kustannus.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf>. Luettu 22.2.2018.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. http://www.opi.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf. Luettu 22.2.2018.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. https://www.opi.fi/download/195244_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet19.12.2018.pdf. Luettu 17.4.2019.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018.

Varttinen, P. 2016. Lapsen todellisuus ohjaamassa kasvattajaa - esimerkkejä lapsen kohtaamisesta päiväkotiarjessa. Teoksessa Roos, P. *Mitä Kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa*. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Verso-ohjelma, 2019. Miniverso varhaiskasvatukseen. <http://sovittelu.com/vertaissovittelu/koulutukset/miniverso/>. Luettu 24.4.2019.

Virkki, P. 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. University of Eastern Finland. Dissertations in education, Humanities and Theology. Väitöskirja.

Haastattelukysymyksiä:

1. Kuinka monta lasta teidän ryhmässä on, minkälaisilla ammattinimikkeillä ryhmässä työskentelee aikuisia ja mikä on sinun koulutuksesi?
2. Onko teidän päiväkodissa painotettu jotakin laaja-alaisen osaamisen osa-alueen kehittämistä? Jos niin mitä? (ajattelu- ja oppiminen, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, itsestä huolehtiminen ja arjen taidot, monilukutaito, tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen, osallistuminen ja vaikuttaminen)
3. Onko päiväkodissanne tehty yhteinen linjaus osallisuuden toteuttamisesta? (Jos on niin minkälainen?)
4. Onko tehty suunnitelmia osallisuuden lisäämisestä koko päiväkodissa? (Minkälaisia?)
5. Miten osallisuus toteutuu käytännössä koko päiväkodissa? (Voitko antaa esimerkkejä?)
6. Miten osallisuus toteutuu käytännössä teidän ryhmässä? (Voitko antaa esimerkkejä eri osa-alueilta? ruokailu, päivälepo, leikki, ulkoilu, toiminta, kokonaisuuden suunnittelu)
7. Oletteko jutelleet lasten kanssa osallisuudesta? (Jos olette niin miten?)
8. Mitkä ovat isoimmat esteet lasten osallisuuden toteutumiselle teidän päiväkodissa?
9. Oletko saanut koulutusta osallisuudesta?
10. Miten lasten osallisuutta voisi kehittää teidän päiväkodissa?
11. Miten eri osa-alueilla osallisuutta voisi tulevaisuudessa lisätä? (ruokailu, päivälepo, leikki, ulkoilu, ohjattutoiminta, kokonaisuuden suunnittelu) (Oliko esimerkkejä?)
12. Haluatko sanoa vielä jotain muuta lasten osallisuuteen liittyen?